

ÇAĞDAŞ TÜRKÇENİN SIKLIK SÖZLÜĞÜ

AKSU Belgin Tezcan, ADALI Eşref, (2018). *Çağdaş Türkçenin Sıklık Sözlüğü, Ötügen Neşriyat, İstanbul, 408 s., ISBN:978-605-155-747-2*

Selçuk MOĞUL*

Dil Araştırmaları, Güz 2019/25: 205-207

Sözlükler, içerisinden çıktıkları toplumların sosyal, kültürel ve tarihsel izlerinin dildeki karşılığı olan söz varlığını yansıtan eserlerdir. Toplumların yaşam tarzlarını, düşünce kalıplarını, kullanılan ifadelerdeki anlamsal arka planı ve geleceğe dair düşüncülerini de ön plana çıkarmada kullanışlı birer metin olarak görülebilecek sözlükler, aynı zamanda çevresinden etkilenir, dolayısıyla çevresini etkiler. Bu etkileşim sürecinde bazı ifade kalıplarının ön plana çıkması olağandır. Aksan, sözcükbilimde sıklığın, bir dilin sözcüklerinin öteki sözcüklere oranla daha çok ya da daha seyrek kullanılması anlamına geldiğini ifade etmektedir (2003: 19).¹ Söz varlığını ele almada önemli bir yeri olan sıklık çalışmalarında ilk çalışmalar İngilizce ve Almanca'da kaleme alınmıştır. Daha sonra çeşitli dillerde bu çalışmalar genişletilmiştir. Eldridge'nin *Six Thousand Common English Words* (1911), Thorndike'in *Teacher's Word Book* (1921), bu eserin güncellenmiş haliyle piyasaya sürülen baskısı olan *Teacher's Word Book 30,000 Words* (1944), West tarafından oluşturulan *General Service List of English Words* (1953) derlemi, *Le Français Fondamental* (1972), 1990-2012 arasında bilim dünyasına sunulan *COCA (Contemporary Corpus of American English)* başlıca örnekler arasında sayılabilir.

Türkçede sıklık çalışmalarına bakıldığında, önemli çalışmalar bulunmaktadır. İlgili çalışmalar her ne kadar yurtdışından daha sonra başlasa da Türkçenin söz varlığını sıklık açısından ele alması bakımından kayda değer hale gelmiştir. Tanıtılacak *Çağdaş Türkçenin Sıklık Sözlüğü* kitabı, söz konusu çalışmaları da anlatmak suretiyle, bir nevi bibliyografik kaynak olarak da karşımıza çıkmaktadır. Yazarlar, 1936'da Ömer Asım Aksoy tarafından yazılan *Bir Dili Öğrenmek İçin En Lüzumlu Kelimeler ve Bu Kelimeleri Belirtme Usulü* çalışmasından başlayarak, Yeşim Aksan, Mustafa Aksan, Ümit Mersinli ve Umut Ufuk Demirhan tarafından 2017'de kaleme alınan *A Frequency Dictionary of Turkish* eserine kadar geniş bir daire çizerek eserlerine Türkçe'de yapılan sıklık çalışmaları için de bir kaynak kimliği kazandırmışlardır. Bu bakımdan yine *Çağdaş Türkçenin Sıklık Sözlüğü*'nde ön söz kısmında da bahsedilen bazı çalışmalardan söz etmek uygun olacaktır. Pierce'nin *Türkçe Kelime Sayımı* (1963), İlyas Göz'ün 1995-2000 yılları arasındaki metinlerden oluşturduğu *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*, Hayriye Memoğlu Süleymanoğlu'nun *Türkçenin Ters Sıklık Sözlüğü* (2006), Gökhan Ölker'in 1945-1950 dönemini havuz olarak ele aldığı *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*

* Öğr. Gör. Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, Adana/TÜRKİYE, smogul@atu.edu.tr, smogul2018@gmail.com ORCID No: 0000-0001-9884-6618. Gönderim Tarihi: 06.08.2019/Kabul Tarihi: 11.09.2019

1 AKSAN, Doğan (2003). Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, C: III, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

de sıklık çalışmalarıyla ilgili Türkçeye hizmet eden metinlerden bazıları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmalardan sonra, Türkçenin bilimsel anlamda çalışmalara konu edilmesine dayanaklık edecek ve önceki çalışmaları güncelleyip geliştirecek eser olarak karşımıza çıkan çalışma ise tanıtacağımız *Çağdaş Türkçenin Sıklık Sözlüğü* eseridir. Bu eser, Türk Dil Kurumu Uzmanı olarak görev yapan Belgin Tezcan Aksu ve İTÜ Bilgisayar ve Bilişim Fakültesi emekli öğretim üyesi Prof.Dr. Eşref Adalı tarafından kaleme alınmıştır. Her iki yazarın da hem bilimsel geçmişi hem de konuya hâkimiyeti kıymete değerdir. Bu özellikler de dikkate alındığında ilgili çalışmanın, sözlük ekseninden yola çıkılarak söz varlığının çağdaş boyutlarını göstermesi olağandır.

Çağdaş Türkçenin Sıklık Sözlüğü eseri, ön söz dışında iki bölümden oluşmaktadır. Ön söz bölümü ve devamındaki bilgilendirme kısmı da ayrıca değerlendirilebilecek hacimdedir. Bu bölümde sözlüğün metin kümesi, sözcük dağarcığı, sözlüğün hazırlanışı ve çeşitli kısaltmalar üzerinde durulmuştur. Sözlüğün hazırlanışı ve kullanımıyla ilgili notlar barındıran bu alan aynı zamanda başlı başına gerektiğinde birçok yerde kullanılabilir bir bilimsel bir çalışma veri tabanı niteliği de taşımaktadır. Sözlük oluşturulurken 2014 yılında sanal ortamdaki Türkçe metinlerden faydalanılmıştır. Metin kümesi ağırlıklı olarak elektronik kitaplar, gazeteler, dergiler, resmi ve özel kuruluşlara ait ağ sayfalarından oluşturulmuştur. Özel bir yazılım kullanılarak hiçbir söz varlığının dışarıda bırakılmaması amacıyla bütün metinler tamamen incelenmiştir. *Çağdaş Türkçenin Sıklık Sözlüğü* 'nde öncelikli olarak 316.889.320 kelimelik bir metin kümesi oluşturulmuş, birbirinden farklı olmak üzere 65.534 sözcüğün metin kümesi içerisinde kaç kez kullanıldığı belirlenmiştir. Son aşamada da ilk 2000 sözcük ve 100 birleşik sözcüğün hangi dile, sözcük türüne ait olduğu belirtilmiştir. Bu ölçüte karar verilirken Türkiye genelindeki üniversitelerin yabancı dil olarak Türkçe öğretimi yapan ilgili merkezlerinden de öneriler alındığı ifade edilmiştir. Bunların ardından örnek cümlelerle madde somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Sözlüğün hazırlanışı bölümünde, madde başı olan sözcüğün ek almamışsa doğrudan alındığı dil, sözcük türü, anlamı ve örnekleri verilmiştir. Madde başı olan sözcük ek almışsa, sözcüğün ekleri araç içerisinde öncelikle gösterilmiştir. Detaya girilmemiştir. Yazarlar, amacın sözlük hazırlama olduğunu hatırlatarak dilbilgisi formatına girilmediğini aktarmışlardır. *Türkçe Sözlük*'te madde başı olan kök ve gövdeler esas alınarak onlara gelen eklerin yazıldığı da yine bölümde belirtilmektedir. Bu bakımdan maddelerin, kullanıcıya amaca uygun ve bilgilendirici bir dizin olarak görünmesinin yolu açılmıştır. Bununla birlikte aynı bölümde fiillerin hem yalın hem de ad haliyle kullanılışı, eş sesli sözcüklerin ayrımı gibi konular ele alınarak sözlük kullanıcısının sıklık hakkında bilgi edinirken aynı zamanda rahat erişim sağlamasına da olanak tanımıştır.

Çağdaş Türkçenin Sıklık Sözlüğü 'nün birinci bölümünde, “Çağdaş Türkçenin Sıklık Sözlüğü” ve “Deyim ve İkili Kullanım Örnekleri” başlıkları yer almaktadır. İlk başlık, çalışmanın gövdesini ve yazılış amacını gözler önüne seren bölümdür. Bu bölümde tanıtımda da söylendiği üzere 65.534 sözcükten kullanım sıklığına göre seçilen ilk 2000'i detaylandırılmıştır. Bu detaylandırmada, madde başı, sıklık sırası, sıklığı, alındığı dil, anlam sırası, sözcük türü, kavram alanı, anlamları ve örnekleri yan yana

olmak üzere, sütun çizgileriyle ayrılarak bütünsellikten kopmadan verildiğini ifade etmek gerekir. İkinci başlıkta da deyim ve ikili kullanım örneklerine yer verilmiştir. Bu aşamada, toplam işlenen veri üzerinden değerlendirilme yapılmıştır. Uygun görülen deyim ve ikili kullanımlar, bu kısımda sıklıktaki yerlerine göre sıralanarak ayrıca bir başlık halinde verilmiştir. Örneğin ilk ikili kullanım genel sıklık sırasında 4894. sırada yer almasına rağmen bu bölümde ayrıca verildiğinden bölüm içerisinde ilk sıraya çıkmıştır.

Çağdaş Türkçenin Sıklık Sözlüğü'nün ikinci bölümünde, “Sözlüklerin Alfabetik Düzendeki Sıklık Sayıları ve Kullanım Sıraları” başlığı bulunmaktadır. Bu kısımda aynı araştırmanın verileri üzerinden farklı bir şekilde sunulmuştur. Bu kez sıklık sırası değil alfabetik düzen gözetilmiştir. Böylece sözlük kullanıcılarının aradığı madde başına kolay ulaşabilmesinin de yolu açılmıştır.

Çağdaş Türkçenin Sıklık Sözlüğü, konu bakımından önceki çalışmalara benzerlik gösterse de orijinal hazırlanış yöntemi ve kullanım kolaylığıyla ön plana çıkmaktadır. Günümüz araştırmacıları için de işlevseldir. Çünkü teknolojinin değiştirdiği, sözlü ve yazılı ifade biçimlerinin farklı yollara evrildiği ve kültürel geçişkenliğin arttığı bu dönemde söz varlığının çeşitlenmesi olağandır. Bu çalışma dilin güncel söylemini bilimsel araştırmalara taşıma yönünden önemli bir yerde bulunmaktadır. Bununla birlikte yoğun emek ve yılların birikiminin ürünü olan bu çalışma, Türkçenin zenginliğini tespit açısından da kayda değer bilgiler içermektedir. Eserin hem Türkçe odaklı çeşitli çalışmalara öncülük edeceğini hem de diğer alanlara birçok açıdan önemli katkılar sunacağını umuyoruz. Değerli hocalarımız Belgin Tezcan Aksu ve Prof. Dr. Eşref Adalı'yı tebrik eder, kendilerine teşekkürlerimizi sunarız.